

Jen sklo (a olovo)

Vitrážisté
se už *stovky let*
starají o české kostely

Kolikrát jsem kráčela kolem a vůbec jsem si jí nevšimla. Možná byly stažené rolety, omlouvám svou nevšímavost. Takže dnes poprvé vidím, že rohový dům pražských ulic U Milosrdných a Na Františku skrývá dílnu vitrážistů, umělců řemesla s tisíciletou tradicí... Teprve teď na dveřích čtu: Umělecké sklenářství Jiříčka – Coufal. Založeno 1935.

Nejdříve vzniká návrh vitráže, který se pak rozstříhá na šablony

Vcházím do dílny, která již v roce 1935 vyráběla vitráže na objednávku Jednoty pro dostavění chrámu sv. Víta podle návrhů Maxe Švabinského, Alfonse Muchy, Cyrila Boudy, připomínám si v duchu potichu. Jsem zvědavá, jak vypadá místo, kde se restaurovaly vitráže pro obnovený a nedávno znovuotevřený kostel sv. Cyrila a Metoděje v pražském Karlíně. „Pozor, je tu špína a sklo,“ zarazí mé úvahy hned při prvním kroku šéf dílny Petr Coufal. Rozhlížím se po místnosti, a opravdu, všude kolem vidím barevné kusy, kousky i celé tabule skla. Na zemi, ve skříni, na stole...

Dílna je provoněná acetonem či něčím podobným, nevím, jestli tak příjemně hřeje puštěná pájka v rukou mladé ženy, která kape a roztahuje cín po olovené síti, nebo zda se teplo line z kamen na uhlí v rohu. Do pracovní atmosféry tiše hraje rádio, nad všemi stoly se sklánějí lidé a buď soustředěně skládají dohromady kousky skla, nebo čistí hotové vitráže petrolejem a pilinami.

Zajímá mě, jak vypadá řemeslo s tisíciletou tradicí na začátku 21. století – ostatně, hned se dozvídám, že první zmínky o vitrážích v českých zemích se týkají mnicha sázavského, který „uměl ze skla skládat obrazy“, ale že řemeslo nejvíc kvetlo za Karla IV. a vlády Lucemburků – tehdy vznikl v Praze cech malířů a sklářů na Starém Městě, jehož hlavou nebyl nikdo jiný než mistr Theodorik. Ale pak přišli husité, a další úpadek nastal v období baroka. V 17. století vitráže opouštějí kostely, na počátku 19. století už zůstalo jen málo lidí, kteří toto řemeslo ovládali. Než přišla neogotika, secese a obnova původní slávy vitráží.

Mým průvodcem po dílně je Petr Coufal, žák a nástupce Martina a Josefa Jiříčkových. Vedení dílny se ujal po smrti posledního z rodu slavných vitrážistů, Josefa Jiříčky.

Jeho cesta k řemeslu začala značnou oklikou. Rodiče jej poslali vyučit se automechanikem, ale Petr Coufal brzy pochopil, že to byl krok pořádně vedle. Maturita, vojna, a pak osudové setkání s Josefem Váchalem. „Viděl jsem jeho grafiky, chtěl jsem si to také vyzkoušet, a začal jsem objevovat výtvarný rozměr života, chápat, že bych se v tom mohl najít.“

V roce 1991 přišlo i druhé osudové setkání. Inzerát v novinách, v němž nejmladší z rodu Jiříčků, Martin, hledal brigádníky. Petr Coufal začal chodit o víkendech, po večerech, a v roce 1993 nastoupil. „Neuměl jsem původně vůbec nic. Všechno jsem se naučil od Martina, tady v dílně. Ale Martin pak těžce onemocněl. Pomalu mi předával všechny zakázky, kontakty, obešel jsem všechny zákazníky, pro které dělal – karlínského faráře, děkana od Panny Marie Sněžné, arcibiskupství, Židovské muzeum... Když v roce 2002 zemřel, rozhodl jsem se, že zkusím dílnu vést dál. Starý pán souhlasil, zaštil mne svým jménem, já jsem si udělal živnostenský list – a tak se to všechno rozjelo nanovo.“

Jak vypadá řemeslo s tisíciletou tradicí na začátku 21. století?

Gotika i papoušek

Procházím se svým průvodcem dílnou a prohlížím barevná skla, měkká a ohebná olovená páska, po očku pozoruji Lucii Richtermocovou, jak se ohání benzinovou letlampou, aby spojila proužky olova na vitráži – jak se dozvídám – určené pro kapli Všech svatých na Pražském hradě.

Další člověk, výtvarník Václav Chaloupka, „zlaté ruce české vitráže“, jak mi jej Petr Coufal představuje, se sklání nad hotovou vitráží a otírá ji do čista od petroleje a pilin. „Když jsem dílnu převzal, říkal jsem si, že kanceláři se budu věnovat přes den a večer vitrážím, ale nějak se mi to vymklo, papírůji, chodím do školy, píšu restaurátorské zprávy, nestíhám,“ posteskne si Petr Coufal. Nuže, budu se dívat pod ruku dalším, říkám si, rozhlížím se kolem, prohlížím hotové i rozdělané vitráže na stěnách, ve sklech výlohy i na

Foto: Martin Frouz

Duhový svět barevných skel v dílně uměleckých sklenářů (na snímku výtvarník Václav Chaloupka)

stolech. Kromě gotických a secesních motivů vidím i zcela moderní vitráže s geometrickými tvary... Pro koho může být, kdo si dneska tak asi objedná vitráže? pomyslím si, a Petr Coufal sleduje můj pohled a vysvětluje: „Restaurování vitráží tvoří tak devadesát procent naší činnosti, nové realizace a repliky představují jen asi desetinu. Ale o těch, kteří si dnes objednávají vitráž, by vám mohl povídat náš výtvarník, pan Páník.“

„Nové realizace? Teď jsme zrovna dělali zakázku pro jednoho pána z Ostravy, přál si vitráž a na ní papoušky, moře, podívejte,“ říká mi Radek Páník a vytahuje karton s původním návrhem i konečné provedení – je na něm papoušek, loďka... „Když si někdo objedná do dětského pokoje vitráž s Křemílkem a Vochomůrkou, geometrický vzor nebo třeba gotickou repliku, uděláme mu ji,“ usmívá se výtvarník. Přicházejí sem lidé s různým vkusem. Oba muži mě zasvěcují do dalšího taje vitráží, výtvarných návrhů a změn, ke kterým v průběhu věků a umění vitráží došlo.

Malovat, řezat, spojovat

Kdysi, v počátcích dílny, se vitráže vytvářely podle návrhů umělců, výtvarníků slavných jmen. Jako v případě vitráží pro chrám Sv. Víta. Vitráže se pak podle jejich návrhů zhotovovaly v dílně. Maxmilián Švabinský, Karel Svoboda, Cyril Bouda, Jan Bauch a další autoři slavných jmen sami nemalovali na sklo, ale na karton, byli však vzdělaní, znali všechna úskalí převodu z kartonu na sklo a akvarelu do jasných zářivých barev. Tím práce výtvarníků skončila, návrh se zadal do výroby, okno se rozpracovalo, část tovaryšů malovala na sklo, jiná část sklo řezala, jiná spojovala olovenými pásky.

A dnes? „Je nás v dílně pět a děláme všichni úplně všechno. Návrhy nám dělají Radek Páník a Václav Chaloupka, ale když zrovna nezpracovávají výtvarný návrh, klidně si stoupnou ke stolu, řežou sklo, skládají, a když je nejhůř, lezou i po lešení,“ přibližuje Petr Coufal.

Snad už je konečně čas na to, pochopit pořádně, jak se taková vitráž vlastně dělá. Moji průvodci mi to názorně ukazují. Podle návrhu, rozstříhaného na šablony, které

Vitráž s mořem, lodí a papoušky, realizace pro zákazníka z Ostravy

Vitrážisté při práci v chrámu svatého Víta na Pražském hradě

Jejíh dílna je plná barevných kusů, kousků i celých tabulí skla

Vůně pilin a *petroleje, cín, sklo*, soustředěná atmosféra

musí se ještě přečistit pilinami a petrolejem. Proto ta vůně a piliny všude kolem, uvědomuji si, když opouštíme další místnost, kde mi své poslední dílo – absolventskou práci – ukazuje učeň dílny Lukáš Stuchlík. Je to figurální vitráž s motivem postavy svatého Jiljí. A pak ještě výlet do unikátního skladu historických skel z přelomu devatenáctého a dvacátého století.

se očíslovají, sestaví vitrážisté olovenou síť žádoucích tvarů a linií, do olůvek pak skládají podle vzoru nařezané skleněné segmenty, označené čísly. Dílky se nejprve jen dotýkají, drží je pohromadě pouze hřebík. Potom se musí jednotlivé olovené profily v místech dotyku spojit, sletovat cínem.

Dřív si řemeslníci olovo odlévali a táhli sami – v dílně Jiříčka – Coufal dodnes tyto zastaralé a nebezpečné výrobní postupy připomíná stará pec na tavení olovené formy v rohu místnosti. „Používat se už nemůže, z ekologických ani finančních důvodů,“ vysvětluje mi Petr Coufal, „dnes pracují vitrážisté s již hotovými olovenými profily, které si vozí z Příbrami.“

Vitrážisté, jak přibližují dobové ilustrace, cínovali tak, že nahřáli nad ohněm kladívko, pak ukápli kapku cínu na místo spoje olovených profilů. Hrot letovacího kladívka však brzy vychladl, takže nedokázali cín roztáhnout po celé ploše, materiál byl drahý a olovené profily proti dnešku pevnější, tvrdší, odolnější, takže se cínovalo tak zvaným bodováním.

Dnes už mají vitrážisté při cínování na pomoc kulmy na plyn, benzin nebo elektřinu. Pájka má stabilní teplotu, proto se cín roztahuje libovolně dlouho a daleko. Proto se počátkem dvacátého století začalo používat celoplošné cínování. „Ale při výrobě replik nebo tam, kde je při restaurování žádoucí dodržet původní postupy, spojujeme tak jako zastara bodováním,“ dodává Petr Coufal. Když je obraz spojený,

Cestou k točitým schůdkům mi Petr Coufal ještě ukazuje originální malby na sklo od Maxe Švabinského, původní vzorkovničky secesních skel. Vitráž s portrétem Františka Josefa. „Vypadla kdysi z regálu a rozbila se...“ Míjíme i staré fotky na stěnách, vlastně asi jedny z nejstarších, které dokumentují vitrážní řemeslo. Zůstaly tu ještě po firmě Jaroš, od nichž koupil dílnu kdysi pan Jiříčka první.

Sestupujeme do sklepa. Voda tu v roce 2002 nadělala pěkné škody. Odesla historické návrhy na kartonech, nebo je zmáčela tak, že i po usušení shnily. Zvedla do výše i skříň se skleněnými tabulemi. „Vypadalo to tu jak po výbuchu granátu,“ vzpomíná Petr Coufal. „Na evakuaci jsme měli dvě hodiny, tak jsme zachránili aspoň renesanční věci, zabednili okénka.“

Po stěnách opřené skleněné tabule, ty nakupovali ještě Jiříčkové od sklářů, tabule skla se vozily z pohraničí. Po válce pan Jiříčka jezdil zasklívat, vozil čirá tabulová skla

Sestupujeme do *unikátního skladu* historických skel

a přivázel si barevné tabule z rozbitých kostelů a budov. Po zemi prohlížím bedýnky plné skleněných kapek, sklíček, mističky, secesní kousky, pak mi Petr Coufal ukazuje opalínová skla, sem se chodí vybírat materiál, když začíná nová restaurátorská zakázka. „Až tyhle zásoby jednou dojdou, nebude z čeho dělat,“ povzdechne si, „takové sklo už vám dneska nikdo neudělá, nebo když udělá, bude stát metr třicet tisíc korun, nebo klidně víc.“

Jsou tu ale také socialistické motivy, pěticípé hvězdy. „Komunisté se rozhodli budovat nové katedrály, i s vitrážemi, latinskými citáty z Husa se to v nich jen hemžilo, to aby ukázali, jak jsou vzdělaní. Paradoxně to znamenalo pro vitrážisty spoustu práce, po období secese vlastně docela bohaté časy. Kde ty časy jsou...“

Jaké jsou vlastně dneska časy pro vitráže a jejich tvůrce? „Vitráž má i dnes co říci, jde jen o to, aby si to uvědomili architekti a investoři,“ vzpomínám si na slova historika umění a odborníka na vitráže Ludvíka Lososa při uvádění nedávné výstavy vitráží z dílny Jiříčka – Coufal ve Francouzském institutu v Praze. ■

Historie dílny

- Od roku 1935 existuje v Praze specializovaná dílna na malbu na sklo a vkládání skla do olova, kterou založil Josef Jiříčka senior (1903–1969). Realizoval zde návrhy vitráží Maxe Švabinského pro katedrálu sv. Víta na Pražském hradě (Poslední soud 1937–1939 a Nejsvětější Trojice 1939–1949), díla Karla Svolinského, Jana Baucha, Vladimíra Sychry, Cyrila Boudy a dalších.
- V roce 1964 vystřídal ve vedení Josefa Jiříčka seniora Josef Jiříčka junior, absolvent sklářské školy v Novém Boru a Vysoké školy umělecko-průmyslové v Praze v ateliéru Josefa Kaplického.
- Vytvořil zde vitráže pro kostel sv. Bartoloměje v Plzni, kostely v Rakovníku, Velkém Boru, Mostě, Košicích, Libiši a jiných, pro obřadní síň v Klinkovicích na Moravě, v Praze pak pro Staronovou a Pinkasovu synagogu, rekonstruovaný areál Anežského kláštera... Realizoval návrhy vitráží Karla Svolinského, Jana Baucha, Cyrila Boudy, Josefa Jíry a mnoha dalších výtvarníků, restauroval fragmenty gotických vitráží z Kolína, Nadslavi, Křivoklátu a Kostí.
- Od roku 1991 vedl dílnu společně se svým synem Martinem Jiříčkou (1958–2002), kterého po jeho smrti nahradil Petr Coufal, dlouholetý zaměstnanec a žák Josefa a Martina Jiříčkových.

Josef Jiříčka v roce 1951 koupil dílnu firmy Vlasák i s touto rozbitou vitráží

Na více než sto let staré fotografii pracuje malíř se stejnou podobiznou, o níž píšeme výše...

Výjev z dílny firmy Vlasák, fotografie pochází z doby kolem roku 1900